

Kas perepoliitika mõjutab sündimust?

MARE AINSAAR
Tartu Ülikooli
sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika
kaasprofessor

Poliitika mõju sündimusele oleneb riigi üldisest sotsiaalpoliitilisest taustast, toetuste süsteemist ja lapsevanemate sotsiaal-majanduslikust toimetulekust.

Perepoliitika ja sündimuse teema puhul tasub kohe märkida, et perepoliitikal võib olla palju eesmärke ja laste arvu suurendamine on ainult üks võimalik kasu, mida perepoliitika toob ning seejuures liiga jõuline laste saamist rõhutav retoorika võib viia hoopis vastupidisele tulemusele (Botev 2015; Hoem 2005; McDonald 2006). Siiski on demograafilised probleemid muutnud paljud riigid, sh Eesti, oluliselt pronatalistlikumaks oma retoorikas (Ainsaar, Rootalu 2016). Selle artikli eesmärk on anda ülevaade viimaste aastate teaduskirjandusest perepoliitika ja sündimuse seoste kohta.

Arusaamad perepoliitikast võib jagada kaheks: esiteks, perepoliitika on kõik see, mida kogu ühiskond teeb lastega perede

heaolu jaoks alates haridusest, tervisest, soolisest võrdsusest jne, teiseks, tavapärase ja kõige enam levinud meetmed lastega perede heaolu ja toimetuleku toetamisel. Neid võib nimetada ka perepoliitika nn tuumikpoliitikateks (Neyer 2003).

Paljud teadlased leiavad, et poliitikad on vajalikud, kuid ainult üksikutest meetmetest ei tasu loota sündimuse suurt muutust (Rønsen 2004; Parr, Guest 2011; Fent *et al.* 2013; Harknett *et al.* 2014). Võib nõustuda, et perede heaolu sõltub kõigi panusest ja abist, aga kuna sellist kõikehõlmavat tegevust on keeruline jälgida ning analüüsida, keskendume selles artiklis eelkõige tuumikperepoliitikale ning artikli piiratud mahu tõttu anname ülevaate perepoliitikate ja sündimuse seoste uuringutest Euroopas kolmes löikes: toetused, puhkused, lastehoid.

TOETUSED JA SÜNDIMUS

Vastavalt teooriatele on otsesed rahalised toetused (sünnitoetus, lapsetoetus, peretoetused jms) või mitterahaline abi peredele (laste sünnipakid, toiduabi jne) peamine meede kindlustamiseks lastega seotud lisakulude kompenseerimist vanemate jaoks ehk need aitavad katta laste kasvatamisega seotud otseseid täiendavaid kulusid. Euroopa riikides on

kõikjal olemas inimeste majandusliku toimetuleku tagamiseks ka sotsiaalhoolekanne ja toimetulekutoetuste süsteemid, mis on mõeldud vaestele. Laste saamise soodustamiseks need ei sobi, sest toovad kaasa lastega perede stigmatiseerimise ning need ei tööta psühholoogiliselt, sest lapse saamist planeerides ei soovi noored sattuda vaesusrisiki. Sellepärast ei ole üllatav, et vähenenud sündimuse tingimustes kasutab järjest suurem osa Euroopa riike universaalseid peretoetusi, mitte sissetulekust sõltuvaid (Ainsaar, Riisalu 2014). Otseste toetuste teiseks alternatiiviks on kompensatsioonid lastega seotud teenustele, kuid seda osa perepoliitikast, v.a lastehoid, ei ole sündimuse mõjutamise seisukohast uuritud.

Enamik teadusartikleid viimase kahekümne aasta jooksul kinnitab, et peretoetustel on sündimusele mõju (Milligan 2005; Harknett *et al.* 2014; Thévenon, Luci 2012; Wood *et al.* 2016; Fent *et al.* 2013; Baizan *et al.* 2016). Samas on ka üksikuid uuringuid (Kalwij 2010; Schaffnit, Sear 2017), mis näitavad, et rahaliste toetuste mõju sündimusele puudub täiesti või on väga nõrk. Gauthier (2007) oma ülevaateartiklis järeldeb, et just indiviidi tasandi uuringud näitavad seost toetuste ja sündimuse vahel, vastupidiselt riikide võrdlustele, mis ei pruugi näidata alati toetuste mõju lõplikule elu jooksul sünnitatud laste arvule. Samas ei pruugi olla ühe meetme mõju suur, sest poliitika mõjutab vaid väikest osa kõigest sündimuse teguritest (Parr, Guest 2011; Gábos *et al.* 2009). Mitmed uuringud lisavad, et see mõju on suurem kas enam puudust kannatavatele peredele või kõrgema sünni järjekorraga lapse sünni puhul (Bonner, Sarkar 2020; Breton, Prioux 2005). Siiski mõni uuring on näidanud, et toetused mõjutavad enam just kõrgema sotsiaalse staatusega naisi (Schellekens 2009).

Kaudselt viitavad rahaliste peretoetuste mõjule ka uuringud, mis näitavad sündimuse sõltuvust sissetulekutest. Seos sündimusega on sama kui toetustel: kui

vähendada majanduslikult haavatavate perede toimetulekuraskusi, siis sündimus suureneb, ehk majanduslik haavatavus vähendab nii planeeritud kui ka tegelikku sündimust (Fiori *et al.* 2013; Curtis, Waldfogel 2009; Garganta *et al.* 2017; Dey, Wasoff 2010).

Kui vähendada majanduslikult haavatavate perede toimetulekuraskusi, siis sündimus suureneb.

Ka Eesti lähiajaloo on vihjeid sellele, et oluliselt suurenenud lapsetoetused on suurendanud laste sünde. Nimelt 2017. aasta juulis suurenes kolme- ja enamalapselistele peredele mõeldud toetus enam kui kahekordseks ja vastavalt suurenes ka kolmandate laste sündide hulk. Tammur (2019) arvab, et ilmselt ei ole toetus siiski ainus sündide kasvu mõjutaja, vaid oma osa oli ka riigi majanduslikul stabiilsusel. Eesti peretoetuste seoseid sündimusega on vaadanud ka Vörk ja Karu (2009). Peretoetuste puhul nägid nad selget sidet vaesuse näitajatega, kuid mitte sündimusega. Eesti selle perioodi peretoetuste suureks probleemiks oli ka väga väike toetuste rahaline määr, mille puhul ongi keeruline seost sündimusega eeldada, kuigi mure majandusliku toimetuleku pärast on olnud Eestis pikka aega valdav põhjus soovitud laste sündide edasilükkamisel (Tiit, Ainsaar 2002; Ainsaar, Oras 2000; Ainsaar, Paajanen 2009; Ainsaar, Themas 2015).

TÖÖ, PUHKUS JA SÜNDIMUS

Töö ja puhkuse poliitika eesmärk on eelkõige vähendada laste kasvatamisega seotud alternatiivkulusid vanemate

Peretoetustel on sündimusele mõju.

Foto: Hollie Santos / Unsplash.com

jaoks ning võimaldada vanematele töö ja pereelu ühitamist. Lutz ja Skirbekk (2005) leiavad, et sündimust parandavad tingimused, kus noored saavad olla korruga nii lapsevanemad kui ka arendada enda karjääri hariduses ja tööl. Töötamise positiivne mõju sündimusele võib toimida ka läbi parema majandusliku toimetuleku kindlustamise töö kaudu (Bühler 2004). Paljudes riikides saavad kõrgema haridusega naised vähem lapsi, kuid tugev töö ja puhkuste poliitika aitab vähendada seda erinevust (Rendall *et al.* 2010).

Mida analüüsime

Siin analüüsime puhkuste mõju kolmes osas: lapse sünnitamise ja kasvatamisega seotud puhkuste pikkus, puhkuste kompensatsioonid ning puhkusemeetmed isadele. Lisaks on ilmunud ka artikleid, mis ei võrdle otseselt mitte ühtegi puhkuse või tööturu meedet konkreetselt, vaid köidavad nad erinevatesse riigi tööturu tegevuste ja hoiakute pakettidesse. Näiteks González ja Jurado-Guerrero (2006)

analüüsivad, miks naised lükkavad laste saamist edasi ja jäävad lastetuteks. Uurijad jõuavad tulemuseni, et riigi poliitika mõjutavad naiste elu. Ka Okun (2016) ja Köppen (2006) jõuavad samale järeldusele. Oláh ja Bernharti 2008. aasta artiklis analüüsitakse Rootsit kui kõrge soovitud laste arvu ja emade tööjõus osalemise määraga riiki. Autorid järeldavad, et kõikumised sündimuse perioodi näitajates on tingitud muutustest puhkuse tingimustes (kellel on õigus puhkusele), puhkusetasudes ja lasteaiakohtades. Eestis on samuti mõned uuringud käsitlenud sidet töö- ja pereelu ühitamise ja sündimuse vahel. Ainsaar (2013) leidis, et Eesti fertiilses eas inimestest 60 protsenti on neid, kellele on võrdselt tähtsad nii lapsed kui töö ja üle 20 protsenti neid, kellele on tähtsad eelkõige lapsed ja siis alles töö. Kõige enam on töö- ja pereelu ühitamise ja sündimuse vahelist seost uuritud Eestis soovitud sündide edasilükkamise põhjuste kaudu. Enamasti näitavad uuringud (Tiit, Ainsaar 2002; Ainsaar, Oras 2000; Ainsaar 2013), et hirm

kaotada töö või karjäärivõimalus lapse sünni tõttu on olulisem naiste jaoks.

Puhkuste pikkused

Kõigis Euroopa arenenud riikides on puhkus, mis on mõeldud emadele vahetult enne sünni või pärast sünni ning puhkused vanematele pärast lapse sünni. Analüüsid enne sünni oleva puhkuse pikkuse seosest sündimusega puuduvad. Peamiselt on analüüsitud puhkusi pärast sünnitust, selle jagamist isadega, puhkuse pikkust ja tasustamist.

Vanemapuhkuse hüvitamise põhimõtete muutusel Eestis 2004. aastal oli märgatav mõju sündimusele.

Puhkuste pikkuse mõju uuringud on andnud mitmekülgseid tulemusi (Gauthier 2007). On tõendeid nii positiivse mõju kohta (Laliv, Zweimüller 2009; Rønsen 2004; Spéder *et al.* 2020; Lappegård 2010) kui ka puuduva või ebakindla tulemuse kohta (Hoem *et al.* 2001; Zabel 2009; Baizan *et al.* 2016). Mitmed lapsehoolduspuhkusi uurinud teadlased (Baizan *et al.* 2016; Lappegård 2010) rõhutavad tegeliku soolise võrdsuse tähtsust (normid, lastehoid) sündimuse suurendamisel.

Kokkuvõttes võib järeldada, et lapsehoolduspuhkuse pikkuse kohta on palju uuringuid riikidest, mis on enamasti seotud jõuliste muutustega poliitikas. Kuigi enamik uuringuid leiab positiivse seose, on see seos sageli mittejärgjekindel,

st et kord esineb ja siis jälle mitte või esineb ainult teiste ja kolmandate sündide puhul.

Puhkuste kompensatsioonid

Puhkuste oluline komponent on kompensatsioon töölt eemal olemise ja laste eest hoolitsemise eest. See on ühelt poolt puhkuse kasutamise motivaatoriks, aga samas ka sisuliselt abiks pere majandamisel lapse nooremas vanuses.

Näiteks Kalwij (2010) uuris 16 Lääne-Euroopa riigis aastatel 1980–2003 ema- ja isapuhkuse hüvitise määra mõju sündimusele ning leidis märkimisväärse seose sündimusega. Tulemused näitasid, et 10protsendine ema- ja isapuhkuse hüvitiste tõus tõi kaasa 3,2 protsenti lastetuse vähenemist 36–40 aastaste seas, aga ei mõjutanud siiski lõplikku sündimust. Autor pidas kogu efekti sündimusele suureks, sest toetuste tõusud olid kokku märkimisväärsed ning ka lisaks sündinud laste arv suur.

Matysiak ja Szalma (2014) võrdlesid Poola ja Ungari vanemapuhkusi ja nende mõju sündimusele. Ungari universaalne vanemapuhkus koos suhteliselt kõrge töötasu hüvitamise määraga oli seotud küll suurema sündide edasilükkamisega, kuid kindlustas siiski teise lapse sünni suurema tõenäosuse. Poolas võttis puhkusetasu arvesse sissetulekut ja madalala oli asendusmääraga ning ei mõjutanud sündimust.

Nagu poliitika puhul ikka, on olulised ka poliitika detailid. 1986 rakendas Rootsi ühena esimestest riikidest nn sündide kiiruse boonuse poliitikat. Poliitika muutus seisnes selles, et vanematele anti signaal, et kui lapsed sünnivad piisavalt väikeste vahedega, siis ei vähendata puhkuse hüvitist, kuigi vahepeal ei ole töötatud. Vanemad saavad puhkuse hüvitise selle summa järgi, mida nad teenisid enne lapsega puhkusele jäämist. Rootsi puhul tõi selline poliitika muutus tõepoolest kaasa sündide kiirenemise, sõltumata vanemate haridusest. Andersson, Hoem ja Duvander

(2006) leidsid, et sarnaselt Rootsi naistele reageerisid poliitika muutustele kiiresti ka teiste Skandinaavia maade päritoluga pered, samas kui mujalt pärit immigrandite osas sellist poliitikal reageerimist ei olnud. Aastaid hiljem analüüsisid Hoem, Prskawetz ja Neyer (2001) sama poliitika mõju Austrias. Nad leidsid küll mõju teise sünni kiirenemisele Austrias, kuid see ei mõjutanud kolmandate laste sünni. Autorid interpreteerivad tulemust selliselt, et süüdi on soolise võrdsuse puudumine Austrias, mis ei lase emadust ja tööl käimist ühendada. Ka Šfastná, Kocourková ja Šprocha (2020) analüüsisid sama poliitika mõju, aga seekord Tšehhi ja Slovakkia naistele, kellel oli juba üks laps. Nad leidsid, et Tšehhi kiirendas see teise lapse sünni, samas kui Slovakkias kiirendav mõju puudus. See kiirenduse erinevus mõjutas ka teist korda emaks saanud naiste määra.

Vanemapuhkuse hüvitise kasv ja põhimõtted muutusid 2004. aastal ka Eestis ja see oli üks jõulisemaid perepoliitika muutusi Eestis 21. sajandi alguses. Senine väike ja kõigile võrdne lapsehoolduspuhkuse hüvitis asendati sünnieelsest sissetulekust sõltuva hüvitisega. 2009. aastal avaldasid Võrk, Karu ja Tiit selle reformi mõjude analüüsi, sh analüüsisid mõjusid sündimusele. Nad järeldasid: „Vanemahüvitis mõjutas kõrgema palgaga ja kõrgharidusega naiste sünnitamisaktiivsust. Hüvitise kehtestamine on motiveerinud kõrgemalpalgalisi naisi oma teist ja kolmandat last sünnitama. Samuti suurenes järjestikuste sündide hulk“ (lk 2).

Puhkus isadele

Eraldi põnev teema, mida on analüüsitud eelkõige Skandinaavia maades, on isadele määratud lapsepuhkus ja isade osalus selle kasutamisel. Puhkuste poliitikate puhul on palju diskussioone selle üle, kas isade osa peaks olema kohustuslik, kui pikk või millise hüvitise määraga. Nimelt nähakse isapuhkuste mõju peamiselt kodutööde võrdsemas jaotuses, isade suurenenud

seotuses lastega ning soostereotüüpide vähenemises ühiskonnas. Nagu paljude poliitikate puhul, ei ole isapuhkuse esmane eesmärk enamasti sündimuse suurendamine, vaid sooline võrdsus ja kaudselt selle kaudu võib-olla ka mõju sündimusele.

Duvander, Lappegård ja Johansson (2020) analüüsisid nn isa kvoodi muutuse mõju sündimusele Rootsis ja Norras. Muutused viidi sisse 1993. aasta aprillis Norras ja 1995. aasta jaanuaris Rootsis. Nad ei leidnud muutusi Norra sündimusele, küll aga Rootsi madalama sissetulekuga peredes, kus ajutiselt suurenes kolmandate laste sünni tõenäosus. Jónsson (2018) analüüsis 2000. aasta reformi Islandil, mis oli seotud isade lapsepuhkusega ja kuigi samal ajal toimus ka palju teisi muutusi poliitikates, peab ta tõenäoliseks, et reformil oli positiivne mõju sündimisele. Ka Duvander jt (2019) uurisid, kuidas on isade puhkuse kasutus seotud esimeste

Viimase kümne aasta uuringud näitavad positiivset seost lasteaiakohtade ja sündimuse vahel.

ja teiste laste sündidega Islandil, Norras ja Rootsis. Nad leidsid teise lapse sünni positiivse seose kõigis riikides, samas oli isa puhkusele jäämine seotud negatiivselt kolmanda lapse sünniga Norras ja Rootsis. Nad seletasid seda perekondade tüüpide ja soovitud laste arvuga. Nimelt kahe lapse normiga peredes oodatakse isa osalust pere elus. Kolmandat last saavad pered võivad olla oma väärtustelt aga teistsugused ning isa puhkus ei pruugi olla nende jaoks nii tähtis.

Isapuhkus võimaldab kodutöid võrdsemalt jagada ning isadel rohkem lastega olla.

Foto: Steven Van Loy / Unsplash.com

Enamik puhkustega seotud meetmeid analüüsivaid teaduspublikatsioone jõuabki järeldusele, et need meetmed on a) mõjukad, b) vajalikud.

LASTEHOID JA SÜNDIMUS

Peamiselt nähakse lastehoiu mõju sündimusele selle kaudu, et see võimaldab vanematel jätkata tööelu või paremini töö ja pereelu ühitada, millel on omakorda positiivne mõju sündimusele, eriti haavatavates peredes (Thévenon, Luci 2012; Luci-Greulich, Thévenon 2013). Samas näitavad uuringud, et need seosed võivad olla riigispetsiifilised, sest hoiakud ning nõudlus lasteaja järele sõltub ajaloolisest taustast, väärtustest, lasteadeade võrgust ning kvaliteedist. Näitena võib tuua Salles'i, Rossier' ja Brachet' (2010) Prantsusmaa

ja Lääne-Saksamaa inimeste intervjuud ja nende võrdluse. Autorid järeldavad, et inimeste hoiakud on olulised vahendajad lastehoiu, selle kasutamise ja sündimuse seletuse vahel. Seega moodustavad riikide poliitikate ja institutsioonide kombinatsioonid selle tulemuse, mis lõpuks sündimust mõjutab (Rindfuss *et al.* 2016). Eesti senised uuringud on näidanud lapsevanemate tugevat soovi kasutada just munitsipaallasteadeade teenuseid (Themas *et al.* 2015).

Lapsehoiu puhul võivad olulised olla nii lastehoiu kohtade olemasolu kui ka maksumus. Gauthier (2007) leidis oma ajaloolises ülevaateartiklis, et varasemad uuringud annavad vastuolulisi tulemusi mõjust sündidele ning sõltuvad naiste osalusest tööturul, lasteaja kohtade pakumisest, vanemate nõudlusest kohtade

järele, lasteadeade lahtiolekuaegadest ja muudest lasteadeadega seotud tingimustest. On tõendeid nii positiivse mõju kohta (Baizán 2009; Diprete *et al.* 2003; Del Boca 2002) kui mõju puudumise kohta (Rønsen 2004; Hank 2002; Hank, Kreyenfeld 2004).

Viimasel kümnel aastal avaldatud uuringud (Wood *et al.* 2016; Wood, Neels 2019; Baizan *et al.* 2016; Rindfuss *et al.* 2010; Kalwij 2010) näitavad siiski ainult positiivset seost lasteaiakohtade ja sündimuse vahel. Enamasti on uuritud lasteaiakohtade olemasolu ja laste osalust lasteadeades.

Üheks suhteliselt uuemaks meetmeks Euroopas on rahalised toetused, kui lapse lasteada panemise asemel jääb vanem ise lapsega koju. Seda on arutatud ka Eestis, kuid ei ole rakendatud kunagi riigis tervikuna. Näiteks 1998. aastal rakendati Norras rahalist toetust vanematele, kes tahtsid ise enda lapse eest hoolitseda või ei olnud neile lasteaiakohta. Analüüsid näitasid, et see vähendas naiste osalust tööturul, kuid mitte ühtlaselt. Eelkõige kasutasid seda toetust traditsioonilised pered ja see kiirendas nende järgmise lapse sündi (Aassve, Lappegård 2009). Hiljem on Lappegård (2010) leidnud, et kõige enam mõjutab see positiivselt kolmandate laste sündi.

KOKKUVÕTE

Selle artikli eesmärk oli anda ülevaade teaduskirjandusest, mis käsitleb perepoliitika mõju sündimusele 21. sajandil. Perepoliitika mõju sündimusele eeldavad teooriad, mis näitavad, et rahalised ja puhkustega seotud meetmed vähendavad lapse kasvatamisega seotud kulusid vanema jaoks. Enamasti meetmed suurendavad vanemate kindlustunnet eluga hakkama saamisel ka pärast (järjekordse) lapse sündi. Siiski võivad selle mõjud oleneda riigist, ühiskonnarühmast ja sündimusest sünnijärjekorra järgi. On meetmeid, mis mõjutavad perioodi sündimust, kuid on uurimistulemusi ka lõpliku laste arvu kohta.

Enamik viimase kahekümne aasta teadusartikleid kinnitab, et peretoeustel on sündimusele mõju. Sageli leitakse, et see mõju on just suurem kas enam puudust kannatavatele peredele või kõrgema sündipariteediga lapse sünni puhul. Majanduslik haavatavus vähendab nii planeeritud kui ka tegelikku sündimust. Ka enamik vanemapuhkustega seotud meetmeid analüüsivaid teaduspublikatsioone jõuab tulemuseni, et meetmetel on mõju ja nad on vajalikud. Lapsehoolduspuhkuse pikkuse kohta ei ole tulemused enamasti järjekindlad, st et kord see esineb ja siis jälle mitte või esineb ainult teiste ja kolmandate sündide puhul. Ka puhkusehüvitiste toime sündimusele sõltub sageli poliitika intensiivsusest ja taustsüsteemist. Isapuhkuse mõjude analüüsid on seotud kõik Skandinaavia maadega ning tulemused viitavad positiivsele mõjule vähemalt mõnda tüüpi peredes. Peamiselt nähakse lastehoiu mõju sündimusele selle kaudu, et see võimaldab vanematel jätkata tööelu või paremini töö ja pereelu ühitada, millel on omakorda positiivne mõju sündimusele, eriti haavatavamatele peredele.

Seega enamik analüüse näitab, et poliitikal on seos sündimusega, kuigi on ka uuringuid, mis ei leia poliitika mõju. Poliitika mõju puudumine võib olla seotud poliitika vähese jõulisusega või ka teiste tegurite mõjuga sündimusele samal ajal. Poliitikate ja sündimuse seost analüüsides tasub arvesse võtta ka riigi üldist sotsiaalpoliitilist tausta ja toetuste süsteemi ning lapsevanemate sotsiaal-majanduslikku toimetulekut. Uuringud kinnitavad veelkord sündimuse kui kompleksse nähtuse olemust, kus poliitikate võimuses on mõjutada vaid teatud osa inimese elust. See seletab ka asjaolu, miks poliitikate mõjud ei ole kunagi väga suured kogu sündimuskordajatele, kuigi sündide absoluutarvudes võib tulemus siiski oluliseks osutada.

Poliitikal tunduvad paremini töötavat nendes riikides, kus on olemas lastega peresid toetav keskkond.

KASUTATUD ALLIKAD

- AASSVE, A., LAPPEGÅRD, T. (2009). Childcare Cash Benefits and Fertility Timing in Norway. – *European Journal of Population*, 25, 67–88. DOI: 10.1007/s10680-008-9158-6
- AINSAAR, M. (2013). Eestlaste ja vähemusrahvuste esindajate erinevad probleemid töö- ja pereelu ühitamisel ja hoiakude perepoliitika suhtes. – Espenberg, K., Ainsaar, M., Kasearu, K., Lilleoja, L., Nahkur, O., Roots, A., Rämmer, A., Sammül, M., Soo, K., Vihalemm, T. *Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs*. Tartu: RAKE 191, 126–134.
- AINSAAR, M., THEMAS, A. (2015). Pere ja lapsed. – Themas, A., Ainsaar, M., Soo, K., Sammül, M., Uusküla, A., Tarum, H., Hendrikson, R., Arak, T., Espenberg, K., Varblane, U. *Eesti meeste hoiakute ja käitumise uuring: tervis, haridus, tööhõive, ränne ja pereloom*. Tartu: Tartu Ülikool, 19–32.
- AINSAAR, M., ORAS, K. (2000). Laste arvu mõjutavad tegurid Eestis. – Ainsaar, M. (toim) *Laste- ja perepoliitika Eestis ja Euroopas*. Johannes Esto Ühing, 112–133.
- AINSAAR, M., PAAJANEN, P. (2009). Resource, Life Stage and Partner Related Reasons of Postponement of Births: Comparison of Estonia and Finland. – *Trames*, 13, 109–128.
- AINSAAR, M., RIISALU, H. (2014). Towards Pronatalism – Baltic Family Policy in European comparison in 2002 and 2010. – *Baltic Journal of Political Science*, 3, 67–82.
- AINSAAR, M., ROOTALU, K. (2016). European Demographic Change and Welfare Challenges. – Schubert, K., de Villota, P., Kuhlmann, J. (Ed.). *Challenges to European Welfare Systems*. Springer, 793–806.
- ANDERSSON, G., HOEM, J. M., DUVANDER, A. Z. (2006). Social Differentials in Speed-Premium Effects in Childbearing in Sweden. – *Demographic Research*, 14, 51–70.
- BAIZÁN, P. (2009). Regional Child Care Availability and Fertility Decisions in Spain. – *Demographic Research*, 21 (27), 803–842. DOI: 10.4054/DemRes.2009.21.27.
- BAIZAN, P., ARPINO, B., DELCLÒS, C. E. (2016). The Effect of Gender Policies on Fertility: The Moderating Role of Education and Normative Context. – *European Journal of Population*, 32, 1–30. DOI: 10.1007/s10680-015-9356-y
- BONNER, S., SARKAR, D. (2020). Who Responds to Fertility-boosting Incentives? Evidence from Pro-natal Policies in Australia. – *Demographic Research*, 42 (18), 513–548. DOI: 10.4054/DemRes.2020.42.18.
- BOTEV, N. (2015). Could Pronatalist Policies Discourage Childbearing? – *Population and Development Review*, 41 (2), 301–314. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2015.00048.x
- BRETON, D., PRIOUX, F. (2005). Two Children or Three? Influence of Family Policy and Sociodemographic Factors. – *Population (English edition)*, 60 (4), 415–445.
- BÜHLER, C. (2004). Additional Work, Family Agriculture, and the Birth of a First or a Second Child in Russia at the Beginning of the 1990s. – *Population Research and Policy Review*, 23, 259–289. DOI: 10.1023/B:POPU.0000034100.51781.d3
- CURTIS, M. A., WALDFOGEL, J. (2009). Fertility Timing of Unmarried and Married Mothers: Evidence on Variation Across U. S. Cities from the Fragile Families and Child Wellbeing Study. – *Population Research and Policy Review*, 28, 569. DOI: 10.1007/s11113-008-9120-7
- DEL BOCA, D. (2002). The Effect of Child Care on Participation and Fertility. – *Journal of Population Economics*, 15(3), 549–573.
- DEY, I., WASOFF, F. (2010). Another Child? Fertility Ideals, Resources and Opportunities. – *Population Research and Policy Review*, 29, 921–940. DOI 10.1007/s11113-009-9174-1.
- DIPRETE, T. A., MORGAN, S. P., ENGELHARDT, H., PACALOVA, H. (2003). Do Cross-National Differences in the Costs of Children Generate Cross-National Differences in Fertility Rates?. – *Population Research and Policy Review* 22, 439–477. DOI: 10.1023/B:POPU.0000020961.89068.91
- DUVANDER, A-Z., LAPPEGÅRD, T., JOHANSSON, M. (2020). Impact of a Reform Towards Shared Parental Leave on Continued Fertility in Norway and Sweden. – *Population Research and Policy Review*, 39, 1205–1229. DOI: 10.1007/s11113-020-09574-y
- DUVANDER, A-Z., LAPPEGÅRD, T., ANDERSEN, S. N., GARDARSÓTTIR, O., NEYER, G., VIKLUND, I. (2019). Parental Leave Policies and Continued Childbearing in Iceland, Norway, and Sweden. – *Demographic Research*, 40 (51), 1501–1528. DOI: 10.4054/DemRes.2019.40.51
- FENT, T., APARICIO DIAZ, B., PRSKAWETZ, A. (2013). Family Policies in the Context of Low Fertility and Social Structure. – *Demographic Research*, 29 (37), 963–998. DOI: 10.4054/DemRes.2013.29.37
- FIORI, F., RINESI, F., GRAHAM, E., PRATI, S. (2013). Choosing to Remain Childless? A Comparative Study of Fertility Intentions Among Women and Men in Italy and Britain. – *European Journal of Population* 33, 319–350. DOI: 10.1007/s10680-016-9404-2
- GÁBOS, A., GÁL, R. I., KÉZDI, G. (2009). The Effects of Child-Related Benefits and Pensions on Fertility by Birth Order: A Test on Hungarian Data. – *Population Studies*, 63 (3), 215–231. DOI: 10.1080/00324720903215293
- GARGANTA, S., GASPARINI, L., MARCHIONNI, M., TAPPATÁ, M. (2017). The Effect of Cash Transfers on Fertility: Evidence from Argentina. – *Population Research and Policy Review* 36, 1–24. DOI: 10.1007/s11113-016-9417-x
- GAUTHIER, A. H. (2007). The Impact of Family Policies on Fertility in Industrialized Countries: A Review of the Literature. – *Population Research and Policy Review*, 26, 323–346. DOI: 10.1007/s11113-007-9033-x
- GONZÁLEZ, M., JURADO-GUERRERO, T. (2006). Remaining Childless in Affluent Economies: A Comparison of France, West Germany, Italy and Spain, 1994–2001 = Rester sans enfant dans des sociétés d'abondances: une comparaison de la France, l'Allemagne de l'Ouest et l'Espagne, 1994–2001. – *European Journal of Population*, 22, 317–352. DOI: 10.1007/s10680-006-9000-y
- HANK, K. (2002). Regional Social Contexts and Individual Fertility Decisions: A Multilevel Analysis of First and Second Births in Western Germany. – *European Journal of Population* 18, 281–299. DOI: 10.1023/A:1019765026537
- HANK, K., KREYENFELD, M. (2004). A Multilevel Analysis of Child Care and Women's Fertility Decisions in Western Germany. – *Journal of Marriage and Family* 65(3), 584– 96. DOI:10.1111/j.1741-3737.2003.00584.x
- HARKNETT, K., BILLARI, F.C., MEDALIA, C. (2014). Do Family Support Environments Influence Fertility? Evidence from 20 European Countries. – *European Journal of Population*, 30, 1–33. DOI: 10.1007/s10680-013-9308-3
- HOEM, J. M. (2005). Why does Sweden have Such High Fertility? – *Demographic Research*, 13, 559–572.
- HOEM, J. M., PRSKAWETZ, A., NEYER, G. (2001). Autonomy or Conservative Adjustment? The Effect of Public Policies and Educational Attainment on Third Births in Austria, 1975–96. – *Population Studies*, 55 (3), 249–261. DOI: 10.1080/00324720127700
- JÓNSSON, K. A. (2018). Family Policies, Childbearing, and Economic Crisis: The Case of Iceland. – *Demographic Research*, 39 (19), 561–592. DOI: 10.4054/DemRes.2018.39.19
- KALWIJ, A. (2010). The Impact of Family Policy Expenditure on Fertility in Western Europe. – *Demography*, 47 (2), 503–519. DOI: 10.1353/dem.0.0104
- KÖPPEN, K. (2006). Second Births in Western Germany and France. – *Demographic Research*, 14 (14), 295–330. DOI: 10.4054/DemRes.2006.14.14
- LAPPEGÅRD, T. (2010). Family Policies and Fertility in Norway. – *European Journal of Population* 26, 99–116. DOI: 10.1007/s10680-009-9190-1
- LALIVE, R., ZWEIMÜLLER, J. (2009). How Does Parental Leave Affect Fertility and Return to Work? Evidence from Two Natural Experiments. – *Quarterly Journal of Economics* 124 (3), 1363–1402. DOI:10.1162/qjec.2009.124.3.1363
- LUCI-GREULICH, A., THÉVENON, O. (2013). The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. – *European Journal of Population*, 29, 387–416. DOI: 10.1007/s10680-013-9295-4
- LUTZ, W., SKIRBEKK, V. (2005). Policies Addressing the Tempo Effect in Low-Fertility Countries. – *Population and Development Review*, 31 (4), 699–720. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2005.00094.x.
- MATYSIAK, A., SZALMA, I. (2014). Effects of Parental Leave Policies on Second Birth Risks and Women's Employment Entry. – *Population (English edition)*, 69 (4), 599–636.
- MCDONALD, P. (2006). Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy. – *Population and Development Review*, 32 (3), 485–510. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2006.00134.x
- MILLIGAN, K. (2005). Subsidizing the Stork: New Evidence on Tax Incentives and Fertility. – *Review of Economics and Statistics*, 87 (3), 539–555.
- NEYER, G. (2003). Family Policies and Low Fertility in Western Europe. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, MPIDR Working Paper.
- OKUN, B. S. (2016). An Investigation of the Unexpectedly High Fertility of Secular, Native-born Jews in Israel. – *Population Studies*, 70 (2), 239–257. DOI: 10.1080/00324728.2016.119591
- OLÁH, L. SZ., BERNHARDT, E. M. (2008). Sweden: Combining Childbearing and Gender Equality. – *Demographic Research*, 19 (28), 1105–1144. DOI: 10.4054/DemRes.2008.19.28
- PARR, N., GUEST, R. (2011). The Contribution of Increases in Family Benefits to Australia's Early 21st-Century Fertility Increase: An Empirical Analysis. – *Demographic Research*, 25 (6), 215–244. DOI: 10.4054/DemRes.2011.25.6
- RINDFUSS, R. R., GUILKEY, D. K., MORGAN, S. P., KRAVDAL, Ø. (2010). Child-care Availability and Fertility in Norway. – *Population and Development Review*, 36 (4), 725–748.
- RINDFUSS, R. R., CHOE, M. K., BRAUNER-OTTO, S. R. (2016). The Emergence of Two Distinct Fertility Regimes in Economically Advanced Countries. – *Population Research and Policy Review*, 35, 287–304. DOI: 10.1007/s11113-016-9387-z
- RØNSEN, M. (2004). Fertility and Public Policies – Evidence from Norway and Finland. – *Demographic Research*, 10 (6), 143–170. DOI: 10.4054/DemRes.2004.10.6
- SALLES, A., ROSSIER, C., BRACHET, S. (2010). Understanding the Long Term Effects of Family Policies on Fertility: The Diffusion of Different Family Models in France and Germany. – *Demographic Research*, 22 (34), 1057–1096. DOI: 10.4054/DemRes.2010.22.34
- SCHAFFNIT, S. B., SEAR, R. (2017). Support for New Mothers and Fertility in the United Kingdom: Not all Support is Equal in the Decision to have a Second Child. – *Population Studies*, 71 (3), 345–361. DOI: 10.1080/00324728.2017.1349924

- SHELLEKENS, J. (2009). Family Allowances and Fertility: Socioeconomic Differences. – *Demography* 46, 451–468. DOI: 10.1353/dem.0.0067
- SPÉDER, Z., MURINKÓ, L., OLÁH L. S. (2020). Cash Support vs. Tax Incentives: The Differential Impact of Policy Interventions on Third Births in Contemporary Hungary, *Population Studies*, 74:1, 39-54, DOI: 10.1080/00324728.2019.1694165
- ŠŤASTNÁ, A., KOCOURKOVÁ, J., ŠPROCHA, B. (2020). Parental Leave Policies and Second Births: A Comparison of Czechia and Slovakia. – *Population Research and Policy Review*, 39, 415–437. DOI: 10.1007/s11113-019-09546-x
- ZABEL, C. (2009). Eligibility for Maternity Leave and First Birth Timing in Great Britain. – *Population Research and Policy Review*, 28, 251. DOI: 10.1007/s11113-008-9098-1
- TAMMUR, A. (2019). Kolmandaid lapsi sünnib järjest rohkem. Statistika blogi, 3. juuni. – <https://www.stat.ee/et/uudised/2019/06/03/kolmandaid-lapsi-sunnib-jarjest-rohkem>
- THEMAS, A., TARUM, H., SOO, K., REISBERG, L., AKSEN, M., PUOLOKAINEN, T., LAURI, T., THEMAS, E. (2015). Alushariduse ja lapsehoiu uuring. Tartu: Tartu Ülikool.
- THÉVENON, O., LUCI, A. (2012). Reconciling Work, Family and Child Outcomes: What Implications for Family Support Policies? – *Population Research and Policy Review*, 31, 855–882.
- TIIT, E-M., AINSAAR, M. (2002). Kavandatav sündimuskäitumine Eestis. – D. Kutsar (toim). *Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. Norbalt II*. Tartu Ülikooli Kirjastus, 35–66.
- WOOD, J., NEELS, K., VERGAUWEN, J. (2016). Economic and Institutional Context and Second Births in Seven European Countries. – *Population Research and Policy Review*, 35, 305–325. DOI: 10.1007/s11113-016-9389-x
- WOOD, J., NEELS, K. (2019). Local Childcare Availability and Dual-Earner Fertility: Variation in Childcare Coverage and Birth Hazards Over Place and Time. – *European Journal of Population*, 35, 913–937. DOI: 10.1007/s10680-018-9510-4
- VÕRK, A., KARU, M., TIIT, E-M. (2009). Vanemahüvitis: kasutamine ning mõjud tööturu- ja sündimuskäitumisele 2004–2007. Tallinn: Praxis.
- VÕRK, A., KARU, M. (2009). Peredele suunatud rahalised toetused: mõju ebavõrdsusele, sündimusele ja tööturukäitumisele. Tallinn: Praxis.